

*PHYLLIS AUTY: TITO. A BIOGRAPHY**Longmans and Co, London 1970. Str. 294 + 49.*

Ovo je jedna od najnovijih Titovih biografija objavljenih u inozemstvu, u nizu brojnih sličnih izdanja. Phyllis Auty je poznata historičarka koja je češće pisala i o Jugoslaviji naročito u drugom svjetskom ratu.

Izdavač kaže da je Auty »istaknuti autoritet u pitanjima suvremene Jugoslavije«. Predavač je historije Južnih Slavena u Školi za slavenska i istočnoevropska istraživanja na Londonskom univerzitetu. Osnovu za svoju orijentaciju historičara stekla je donekle još u drugom svjetskom ratu, kada je radila u Političkom odjeljenju informacija Foreign Officea, pa u Ministarstvu rata, zatim na Srednjem istoku i u Bariju u Italiji, i na tim dužnostima upoznavala događaje toga vremena na Balkanu, posebno u Jugoslaviji.

Pišući o Jugoslaviji, pretežno iz vremena rata, upozнала je mnoge specifičnosti naše novije prošlosti, na koje se odnose njeni radovi. Što je dublje ulazila u tu problematiku, sve više se suočavala s udjelom izrazito dominirajuće Titove ličnosti, koja je dala pečat cijelom tome razdoblju. Zato je odlučila da napiše Titovu biografiju, mada je bila svjesna da će, usprkos poznavanju bogatog života njegove ličnosti, ostati mnogo toga nerazjašnjeno.

Pisati biografiju živoga i k tome još aktivnog čovjeka da bi bila nov prilog upoznavanju ličnosti o kojoj je do sada napisan veliki broj biografija na različitim jezicima, posebno je odgovoran posao. U predgovoru knjizi Auty kaže da je svjesna teškoće da prezentira nešto novo i više, uz ono što je o Titu napisano prije nje. To više, što ima u vidu da se radi na »službenoj biografiji predsjednika Tita«, u čemu učestvuje veći broj suradnika. (Auty očigledno griješi, jer je zapravo riječ o autobiografiji predsjednika Tita, u čemu mu pomaže nekoliko historičara.)

Iz tih razloga Auty je bila upućena na djelomično istraživanje, a ne na potpunu kompilaciju. Ona je tako i radila. Dvaput je intervjuirala predsjednika Tita, razgovarala s većim brojem njegovih bliskih suradnika iz rata, zatim s Britancima i Amerikancima koji su u različitim okolnostima u ratu i poslije rata povremeno ili duže dolazili u kontakt s Titom. Konzultirala je naše i strane historičare, radila u nekim institutima u Jugoslaviji i istraživala u arhivama, sve u cilju da to djelo bude što originalnije i bogatije sadržajem. Proučila je i literaturu koja pridonosi boljem ili potpunijem upoznavanju ličnosti o kojoj piše. Od stranih autora koristila se radovima F. Macleana, K. Zilliacusa, L. Adamiča, G. Bilainkina, B. Davidsona, L. Rogersa, J. Tomasevicha, W. Vucinicha, F. Deakina, pa i onih koji nisu bili naklonjeni našoj stvari, kao što su D. Martin, C. Fotich, J. Rootham i drugi. Uz svako poglavlje dala je naučni aparat i na kraju knjige pregled literature i izvora kojima se služila u radu.

I pored toga, Auty je naišla na velike teškoće koje su neizbježne kada se želi rekonstruirati tako bogat život kao što je Titov. Njoj, uostalom kao i drugim istraživačima Titovog života i djela, nedostajali su mnogi važni dokumenti.

Da bi se održao kontinuitet sadržaja i dao odgovor na mnoga pitanja, neki biografi su odgovarajući sadržaj ostavili nerazjašnjen, drugi su dedukcijom nastojali da rekonstruiraju događaje koje nisu htjeli ispustiti. Auty je težila da ne ispusti ništa vrijedno i da objasni sve što je bitno. Samo po sebi je razumljivo da je takva orijentacija dovela i do nekih omaški.

S obzirom na raznovrstan sadržaj Titova života, Auty kaže da se morala opredijeliti za jednu dominantnu stranu njegove djelatnosti. Zato ova biografija treba da predstavlja pretežno politički portret Titove ličnosti.

Autorica je knjigu podijelila u četiri perioda Titovog života, kako ih ona vidi, raščlanjujući sadržaj u sedamnaest poglavlja. U knjizi od ukupno tri stotine stranica, Auty ne otkriva nešto novo o ličnosti Tita, ali iznosi više pojedinosti. Dok su neka poglavlja bliža literarnoj obradi nego historiji, neka — naročito ona iz drugog svjetskog rata i dalje — sadrže i takve podatke koji predstavljaju izvjesnu novinu i dopunu naših saznanja.

U prvom periodu, pod naslovom »Izgrađivanje jednog komuniste« (str. 3—73), u četiri poglavlja Auty je prikazala Titov život od djetinjstva preko sazrijevanja njegove ličnosti do revolucionara i njegova robijanja u Lepoglavi i Mariboru. Ovdje su opisana poznata Titova kretanja i razvoj njegova političkog opredjeljenja. Okvirne predodžbe sredine u kojoj se razvijao njegov život, naročito u njegovo zrelo doba, i vremena u kome je rastao, možda nisu dovoljno jasno prikazane uslijed nedostatka podataka te tadašnjih složenih općih životnih prilika.

Drugi period, pod naslovom »Izgrađeni komunist« (str. 77—161), u pet poglavlja zahvaća Titovu ilegalnu aktivnost od izlaska s robije do sloma Kraljevine Jugoslavije. To je doba njegove velike lične borbe, vrlo odgovorne uloge u životu KPJ i vrijeme sudbonosnih prijeloma u historiji KPJ. Auty je prikazala Tita u borbi protiv tadašnjeg režima Kraljevine Jugoslavije, obradila je njegov odlazak u Moskvu 1935. godine, prikazavši konkretnim primjerima teškoće djelovanja jugoslavenskih revolucionara.

Titov rad u Kominterni u periodu Staljinovih čistki, njegov susret s jugoslavenskim komunistima u Sovjetskom Savezu i atmosfera toga perioda, mada bez nekih novina, dati su uvjerljivo. Prateći Titov odlazak iz Sovjetskog Saveza u Austriju, Auty je živo opisala njegovu angažiranost na okupljanju i organiziranju jugoslavenskih dobrovoljaca za Španjolsku, njegov dinamičan rad u Beču, Parizu i Moskvi. Zatim ga pokazuje na novom zadatku kada je ilegalno došao u Jugoslaviju da reorganizira Partiju, provede u njoj jedinstvo, čvrstinu, disciplinu i oživi njenu borbenu sposobnost za velike događaje koji su predstojali. Prikazujući Tita kao generalnog sekretara Partije, ona u njemu vidi beskompromisnu revolucionarnu ličnost jasnih pogleda, određenih ciljeva i neiscrpane energije. To je slika čovjeka koji je jedino s takvim svojstvima mogao ostvariti postavljene zadatke Partije i nositi uspješno izuzetno težak teret. Taj period završava se martovskim događajima i aprilskim slomom kraljevske jugoslavenske vojske.

Stranom čitaocu, kome nedostaju osnovna poznavanja jugoslavenskih zbivanja iz tog vremena, opis toga perioda dat će neophodnu viziju o osnovnim elementima potrebnim za bolje razumijevanje i onoga što je prethodilo oslobodilačkom ratu i revoluciji, i samog rata i revolucije. Ovdje će jugoslavenski čitalac u prvom redu imati više ličnih interpretacija autora o poznatim događajima, nego novih činjeničnih spoznaja.

Treći period — »Revolucija kroz rat« (str. 165—225) — po naslovu određuje i vrijeme i karakter toga razdoblja. Intenzivni i svestrani Titov utjecaj na događaje toga vremena u Jugoslaviji prožima historijsku panoramu rata i revolucije. Uostalom, sve Titove biografije, naše ili strane, istodobno su manje-više pregled narodnooslobodilačkog rata i revolucije, zavisno od autorova poznavanja Titove ličnosti i objektivnih činjenica koje ga praktično čine neodvojivim od rata i revolucije naroda Jugoslavije. Tako je i Auty postupila. Taj je period podijelila na četiri poglavlja kroz koja je Tito prošao od 1941. do 1945. godine. U prvom poglavlju vodi čitaoca od podjele Jugoslavije nakon aprilskog rata i stanja nastalog u zemlji na pripreme CK KPJ za ustanak, na Titovo rukovođenje ustankom, od dolaska na slobodni teritorij dalje. Tu je prikazana njegova djelatnost kao vrhovnog komandanta u borbi protiv okupatora u najranijem periodu.

Trajno interesiranje stranih historičara o prvoj polovici godine našega rata protiv okupatora po pravilu je usmjereno na pitanje odnosa i uloge partizana i četnika. To je u svim stranim historijama rata u Jugoslaviji osnovni faktor preokupacije pisaca. Istodobno njihove interpretacije o tome uvijek su odraz i njihovog opredjeljenja za jednu ili drugu stranu. Auty je dala objektivno portret Mihailovića, karakter njegove pojave na jugoslavenskoj pozornici i njegove ambicije 1941. godine. Nasuprot Mihailoviću, politički je portret Tita u okolnostima oružane borbe dominantan. Izbjegavajući rizik da sama objašnjava pojave, ona se poziva na naše izvore i usvaja kao svoje interpretacije naših historičara. Uslijed složenosti te problematike, osjeća se tu i tamo nedovoljna verziranost autora.

Godinu 1942. Auty je nazvala »usamljenom borbom« narodnooslobodilačkog pokreta. Začudo, taj najmanje složeni period našega rata i revolucije, može se reći, najslabiji je dio knjige. Titovu djelatnost i kao vrhovnog komandanta i kao političara u tome razdoblju lakše je opisati nego u drugim, složenim periodima. Auty je, vjerojatno, željela to dopuniti objašnjavanjem popratnih pojava, koje nije dovoljno istražila. Otuda neke proturječne tvrdnje i njima odgovarajuća objašnjenja. Ipak, ona je i usprkos omaškama točno i precizno ukazala npr. na visoki moral partizana, na njihovu borbenost, svijest boraca i druge kvalitete, kojima pravilno pridaje veliko značenje za uspjeh naše borbe.

Temu o savezničkom priznanju narodnooslobodilačkog pokreta Auty razvija od upućivanja prvih britanskih misija na slobodni teritorij u Jugoslaviji. Posebno se zadržava na ranije nerazjašnjenom nestanku Athertonove misije koja je došla u Foču u Vrhovni štab NOVJ, i na funkciji Baileya koji je došao kod Draže Mihailovića. Autor usvaja naše tumačenje o Athertonovoj smrti, čime je prvi put u britanskoj historiografiji vjerno objašnjen njegov nestanak i kraj. Iako u predgovoru kaže da daje portret predsjednika Tita kao političara, ona ga nije mogla zanemariti u ratu kao vrhovnog komandanta. U tome je prilično uspjela. Ali kada predočava ratne operacije, ponekad se ne snalazi koliko je potrebno. Njena verzija četvrtе i pete neprijateljske ofenzive slaba je i nedovoljno jasna sa stanovišta toka operacija i političkih implikacija na međusavezničkom planu. Ali zato o ulozu Sjedinjenih Američkih Država, Sovjetskog Saveza i posebno Velike Britanije donosi i neke nove pojedinosti. Sve što je izložila dato je u pozitivnom smislu i pored nedorečenih, nejasnih i često nebitnih navoda. Istakla je impresije britanskih oficira i njihovo divljenje Titu na osnovi ličnog poznanstva.

U četvrtom periodu, pod naslovom »Provedena revolucija« (str. 229–294), Auty je dala svoju periodizaciju Titova životnog puta. Počinje zasjedanjem AVNOJ-a i prelazi na međunarodnu platformu zbivanja oko Jugoslavije. Tu je uključena sovjetska politika prema Jugoslaviji i njemački desant na Drvar gdje se nalazio Vrhovni štab. Auty objašnjava važne političke događaje vezane za stvaranje nove Jugoslavije u kojima je centralna ličnost Tito: tu su razgovori na Visu, Titovi susreti u Italiji s Churchillom, Wilsonom i Alexanderom, a u Moskvi sa Staljinom, dodiruje i pitanje jugoslavenske zapadne granice itd. U tome poglavlju osjećaju se više novi momenti; to je rezultat ne samo njenih konzultacija s istaknutim političkim ličnostima, nego i korišćenja arhivskih fondova koji su donedavna bili zatvoreni.

Prelazeći na poslijeratni period, Auty konstatira da je Jugoslavija izašla iz rata s većim prestižom nego što ga je ikada prije imala. U centru zbivanja Titova je ličnost: u izgradnji zemlje, u sukobu s Kominformom, u nekim pitanjima građanskog rata u Grčkoj, u borbi protiv blokovskog pritiska na Jugoslaviju. Afirmirana je činjenica da Tito nikada nije poniknuo pred pritiscima ni dao da se trguje s nezavisnošću Jugoslavije. Ta principijelnost i upornost i poslije smrti Staljina dala je vidne rezultate u novim odnosima sa Sovjetskim Savezom u Hruščovljevom periodu i u odnosu na događaje u Mađarskoj 1956. godine. Autor kaže da je ta politika izvela Jugoslaviju iz izolacije i dovela je na čelo pokreta nesvrstanih koji je okupio zemlje sa gotovo svih kontinenata. U svijetu nesvrstanih Titu je dato centralno mjesto, koje ga stavlja u položaj vrlo utjecajne ličnosti na svjetskoj pozornici. Kaže da je ta politika pribavila Jugoslaviji ugled i veliko poštovanje cijelog svijeta. Ističe Titove riječi iz 1951. godine da Jugoslavija nikada neće moći biti pokorena.

U želji da učini presjek političkih zbivanja novijeg datuma, Auty pravi uvod još od 1944. godine. U završnici rata vidi bujanje novih političkih tokova unutar zemlje u stvaranju moderne države. Nastavljajući kroz poslijeratni period obnove, posebnu pažnju poklanja razvoju i ulozi KPJ na čijem je čelu i dalje Tito. U složenim društvenim, ekonomskim, nacionalnim i političkim prilikama, intenzivno kretanje unaprijed, koje se postavljalo pred cijelu zemlju, bilo je ne manje težak zadatak nego onaj u ratu. U tome hodu u izgradnji socijalističkog društva, u neprestanoj borbi između težnji za prosperitetom i teškoća, iskrsava sukob s Kominformom, što dovodi do silaska s političke pozornice nekolicine nekada istaknutih rukovodilaca kada su odstupili od političke linije KPJ. U ovome dijelu knjige tome je poklonjena veća pažnja nego u ranijim poglavljima. Auty piše i o skretanjima disidenata Partije, o neprihvatljivosti njihovih ciljeva za jugoslavensku stvarnost. Tu su i Arso Jovanović, i Andrija Hebrang, i Milovan Đilas, i Aleksandar Ranković. U tim prijelomnim zbivanjima za očuvanje postignutih tekovina i za razvitak nezavisne Jugoslavije, Auty vidi Tita kao nosioca svih akcija za provođenje jugoslavenske revolucije. Po njoj, Tito je »ostao za sve Jugoslavene legendarni vođa, simbol uspjeha [...]«.

Posljednje poglavlje Auty je posvetila Titu kao čovjeku. I tu za njega kaže da je »prva i jedina velika ličnost -- u nacionalnom i internacionalnom razmjeru -- koju je dao evropski komunistički pokret, izuzevši Sovjetski Savez«. Ukazuje na njegovu začuđujuću vitalnost i aktivnost, njegovu jasnoću misli, djelovanje i neodstupanje od principa. Slika Tita kao čovjeka, kako ga vidi Auty, jednostavna je i ljudska, bilo u intimnom krugu porodice i svojih suradnika,

bilo državnika različitih zemalja. Ne šteti riječi da ga pokaže u skladu s rezultatima njegova rada i očekivanjima ljudi cijelog svijeta koji cijene njegovo djelo i vjeruju njegovoj ličnosti.

Toj Titovoj biografiji može se naći nedostataka i slabosti, koji su mahom proistekli iz nedovoljnog poznavanja nekih pojedinosti. Ali, u cjelini gledano, Auty je unijela mnogo lične topline prema Titovoj osobi i djelu. Njena je knjiga odmah po izlasku iz štampe izazvala žučnu reakciju jugoslavenske političke emigracije i reakcionarnih krugova na Zapadu, što također pokazuje kako je knjiga napisana.

Vojmir Kljaković

UZ CESARČEVU PUBLICISTIKU

August Cesarec: Rasprave, članci, polemike.

Nacionalni, socijalni i kulturni problemi Jugoslavije (1912—1927).

Djela Augusta Cesarca, sv. IV, »Zora«, Zagreb 1971.

Zagrebačka izdavačka kuća »Zora« niz godina objavljuje Djela Augusta Cesarca, zapravo njegove sabrane radove, što je izvanredno važan pothvat za hrvatsku i jugoslavensku kulturu. Iako je Cesarčev opus u izdavačkom smislu prilično dobro poznat i ne bi se danas više moglo govoriti o otkrivanju bitno novog, izdavanje njegovih sabranih radova svakako će upotpuniti i olakšati njihovo upoznavanje. To je utoliko važnije što Cesarec nije prisutan u suvremenim misaonim sferama onako kako to njegovo djelo zaslužuje. Mjesto Cesarca u hrvatskoj književnosti utvrđeno je, ali njegova uloga revolucionara, ideologa i analitičara društva nije proučena, mada je prihvaćena ocjena da je ona izuzetno značajna. Nama se čini da je i jedinstveno značajna, i to ne samo zbog stvaralačke snage i društvenog učinka njegova djela, nego i stoga što je August Cesarec izuzetan intelektualac koji po svojoj idejnoj genezi pripada prethodnici Komunističke partije u nas, radi na njenom osnivanju, dograđuje i promiče njene ideje do smrti — do srpnja 1941. kada je ubijen. Stoga djelo Augusta Cesarca na osoben način sintetizira razvoj Komunističke partije do revolucije. Iako je čitavo njegovo stvaralaštvo jedinstvene inspiracije, ta se teza najlakše može dokazati onim njegovim radovima koji izravno raspravljaju o društvenoj problematici Hrvatske i Jugoslavije, a dio toga su radovi objavljeni u ovom IV svesku, u povodu kojeg pišemo.

August Cesarec pripadnik je za tadašnje društvo destruktivne i u najdužem razdoblju ilegalne političke organizacije, koja svoje djelovanje zasniva na jasno utvrđenim načelima. Međutim, priroda tih relacija i njihovo izravno značenje u stvaralaštvu Cesarca prilično su nepoznati i zapostavljeni, što omogućuje pogrešna tumačenja pojedinih tekstova ili djela u cjelini. Smatramo da je moguće za gotovo svaku značajniju njegovu raspravu pokazati ne samo opću klimu u kojoj je nastala, nego i idejnu i političku podlogu od koje je pošao, a — ne treba se bojati reći — i određenu granicu koju nije prekoračio. Kad to tvrdimo, ne mislimo da smo time unizili njegovu stvaralačku moć i slobodu, jer i letimičan pogled na međuratnu publicistiku i analize društva pokazuje da su obje